

Forord

Dette nummer af *K&K* rummer en række bidrag, som er skrevet i tilknytning til arbejdet i »Forum for Romanforskning, litteraturhistorie og historiografi« ved Afdeling for Litteraturvidenskab og Moderne Kultur, Institut for Kunst- og Kulturvidenskab i København. De fleste af bidragene blev oprindeligt præsenteret ved et seminar afholdt i februar 2004.

Seminaret og artiklerne lagde og lægger op til at diskutere romangens historie, navnlig dele af dens tidlige historie fra middelalderen frem til det 18. århundrede og afslutningsvis med et enkelt blik ind i det 19. århundrede og romantikken.

Når vi diskuterer genrens historie, diskuterer vi også straks og uundgåeligt dens form eller dens typologi, dens mest karakteristiske eller måske ligefrem væsensbestemmende træk. Sådant er det med romangenren (og måske kulturfænomener overhovedet): En bestemmelse af romanernes genrespecifikke træk er altid afhængig af og knyttet til en bestemmelse af deres historie.

I litterære opslagsværker finder man ofte den nærmest opgivende bestemmelse af romanen som siger, at romanen er en prosafortælling af en vis længde, og meget mere fælles eller alment kan der ikke siges om de vidt forskellige værker, der kalder sig og/eller er blevet kaldt romaner. Det er jo lidt fattigt, og så er det ikke engang dækkende, for hvad så med Pushkins *Onegin*, højmiddelalderens franske versromaner, den italienske renessances ridderoper osv.; alt sammen værker, som ud fra de fleste betragtninger besidder træk, der må kaldes romanagtige, men som er skrevet på vers.

De vage genredefinitioner antyder bevidst eller ubevidst, at romangens typologi lader sig reducere til dens historie. – Altså at romangenren ikke har andre, mere specifikke væsensbestemmende træk end dem, der evt. er fælles for alle de værker, vi måtte vælge at inkludere i dens historie.

Overfor den enten opgivende eller måske blot pragmatiske og tolerant inkluderende holdning, at genrens typologi lader sig reducere til dens historie, står den holdning, at romanen – i bestemt ental – eller evt. det *romanagtige* er kendetegnet ved nogle genrespecifikke elementer eller måske ligefrem dyder. De mest ambitiøse romanteorier ser her romanen eller det romanagtige som en nærmest transcendental kategori, der manifesterer sig på forskellig vis og i større og mindre grad i

(litteratur)historien.

Man kunne sige meget mere for at uddybe og underinddele disse to hovedgrupperinger i spørgsmålet om romanens historie; det vil vi ikke gøre her. Vi har kun antydnet de to positioner, den anti-essentialistiske og den mere eller mindre essentialistiske, for at lede frem til det, der er hovedspørgsmålet i dette nummer af *K&K*: Nemlig som allerede nævnt, at spørgsmålet om romangenrens historie altid er uløseligt knyttet til problemet om definitionen af genren – og omvendt. De ni bidragydere er langt fra enige om en definition af romanen, hverken litteraturhistorisk eller metodisk-historiografisk. Men fælles for artiklerne er en diskussion og en række spørgsmål, som vil blive berørt både direkte og indirekte, og som vi lægger frem til videre debat:

- Er romangenrens historie kort eller lang? Dvs. rækker genrens historie fra antikken frem til i dag, eller tager den først sin begyndelse i det 17. eller måske det 18. århundrede?
- Svaret på dét spørgsmål er afhængig af svaret på et andet, nemlig hvad der karakteriserer en roman? Går man ind for den korte historie, lægger man vægten på nogle bestemte træk, elementer eller måske receptionshistoriske funktioner ved genren, mens andre træk eller egenskaber fremstår som essentielle eller væsensbestemmende ud fra det lange historie perspektiv.
- I direkte forlængelse af disse overvejelser opstår et tredje spørgsmål: Hvad udgør eller afgrænser romanen eller romangenren? Er det en række karakteristiske træk eller elementer som eksempelvis 'realisme' i fortællingen og personskildringen? Eller er romanformen og romanbegrebet snarere funktionsbestemt i retning af en særlig historisk og kulturel rolle?
- Og endelig, som en naturlig følge af de øvrige spørgsmål: Hvilken status har den historie, vi etablerer? Er der tale om en historie, dvs. en tradition, som de værker, vi udpeger, bevidst deltager i, eller er der tale om en historie, vi konstruerer i retrospekt? Hvilken rolle og funktion spillede de værker, vi kalder romaner, i deres samtid, og er det den samme rolle, de optræder i, når vi inkluderer dem i vores romanhistorie?

De ni bidrag udgør i sagens natur *punktnedslag* i den brogede litteraturhistoriske virkelighed, dvs. vi kan ikke med rimelighed hævde en ubrudt kontinuitet i den kronologi, vi fremlægger, og især kan vi ikke påstå at have dækket alle sider af romangenrens mangfoldige tidlige historie. Men omvendt ligger det selvfølgelig som en udsagt (hermed udsagt) præmis

for vores nedslag, at de værker og forfatterskaber vi præsenterer, udgør vigtige, ja uomgængelige indblik i romanernes historier.

Vi har ikke et bidrag om den hellenistiske romantradition, men springer ind historien og litteraturhistorien i anden halvdel af 1100-tallet, i den franske højmiddelalder, med *Jørgen Bruhns* artikel om den første af Chrétien de Troyes' fem versromaner, *Erec et Enide*. Opmærksomme læsere af Chrétiens mest kendte værk, *Yvain* eller *Løveridderen*, ved, at Chrétien i sine versromaner langt fra entydigt hylder høviskheden og kærligheden, som det ofte er blevet fortalt, men snarere med smittende humor og underfundig ironi diskuterer og reflekterer over fænomenerne ridderlighed og kærlighed. Jørgen Bruhn viser, at også i *Erec et Enide* er kærlighed og ægteskab vanskelige at forene med ridderlighed og tapperhed. Endnu vigtigere er det dog, at Chrétien i sine værker åbenlyst tematiserer og reflekterer over sin egen rolle som forfatter og værkernes mulige karakter af fiktion og dermed i væsentlig grad bidrager med nogle af de elementer, der ofte hævdes at konstituere romangenren og i videre forstand 'moderne' litteratur.

I *Pia Schwarz Laustens* artikel springer vi ca. 300 år frem til den blomstrende italienske renaissancehumanisme på den i kulturel forstand overordentligt frugtbare Po-slette, til en af Chrétiens indirekte arvtagere i ridderromantraditionen, Matteo Maria Boiardo. Hans *Orlando Innamorato*, Den forelskede Roland, fra 1483/95 har af forskellige grunde ofte stået i skyggen af Ariostos mere kendte, selvstændige »fortsættelse«, *Orlando furioso*, Den rasende Roland (1516/1521/1540), men her bliver den trukket frem af glemselen og fremhævet som det første, originale bud på et moderne ridderepos, skrevet ind i en elitær, humanistisk præget hofkultur.

Orlando innamorato udmærker sig ved at kombinere det i renaissanceens Italien yderst populære franske middelalderlige ridderstof med dels antikke græske og latinske tekster, dels tekster fra den italienske 1300-talstradition af Dante, Boccaccio og Petrarca. Pia Schwarz Lausten opridser de kultur- og litteraturhistoriske forudsætninger for genrens tilblivelse og viser, hvordan Boiardos ridderepos etablerer en ny genre, som placerer sig mellem epos og roman, og hvis konstitutive træk er dens intertekstualitet.

Både Chrétiens og Boiardos værker er skrevet på vers, men i traditionen efter Chrétien blev der også skrevet ridderromaner på prosa, navnlig i 1500-tallet blomstrede denne genre op, hvilket de fleste litterater ved om ikke af andre grunde, så fordi de har læst det hos Cervantes. *Don Quixote's* to dele fra hhv. 1605 og 1615 er uomgængelige i enhver nærmere beskæftigelse med romangenrens historie, men Anne Fastrup tillader sig også i væsentlig grad at modificere og nuancere den traditionelle og man-

ge steder stadig udbredte opfattelse af værkets angivelige modernitet.

Det er forholdsvis velkendt, at 14- og 1500-tallets konflikter mellem kristne, muslimer og jøder, dvs. de kristnes forfølgelse og uddrivelse af jøder og muslimer fra den iberiske halvø, ligger som en ind imellem skjult, ind imellem åbenlys tematik i mange af værkets små og større historier. *Anne Fastrup* uddyber og nuancerer dette kultur- og samtidshistoriske perspektiv, og så supplerer hun det med en kort genrehistorisk placering af *Don Quixote*, hvorved værket uundgåeligt kommer til at fremstå mindre som en absolut begyndelse på noget nyt og hidtil uset og mere som del af en allerede veletableret tradition. Med hjælp fra en af Mikhail Bachtins mindre kendte hypoteser fra essayet, der i engelsk oversættelse hedder »From the Prehistory of Novelistic Discourse«, viser hun endvidere, at værkets forvaltning og formidling af kultursammenstødet mellem det kristne Spanien og det mauriske Nordafrika forlener det med romanagtige kvaliteter af en anden karakter, end dem man fremhævede i den tidligere så dominerende opfattelse, f.eks. hos Lukàcs, at Cervantes med sit værk viser os den affortryllede verdens slette uendelighed.

Når man hævder, at *Don Quixote* er den første egentligt moderne roman, ser man bort fra ikke blot ridderromantraditionens mere sofistikerede elementer eller den lange hyrderomantraditions kompleksitet, men nok så vigtigt den pikareske romantradition, der almindeligvis hævdes at opstå et halvt århundrede inden Cervantes' storværk med den anonyme *Lazarillo de Tormes* fra ca. 1552-53. *Peter Madsen* minder om, at *Lazarillo* udgør en slags begyndelse på i hvert fald én linie i romanhistorien; den mere eller mindre realistiske jeg-roman med dens kritiske skildring af samfundets forskellige lag, ikke mindst de nedre, men også højere – set nedefra. En linje, der fører over bl.a. Grimmelshausens *Simplicissimus* til centrale værker i det tyvende århundrede som Célines *Rejse til nattens ende* og Grass' *Bliktrømmen*.

Set fra et traditionelt litteraturhistorisk perspektiv er 1600-tallet vel først og fremmest dramaets århundrede, *Don Quixotes* kvaliteter ufortalte. Det elizabethanske Englands teaterscener, den spanske baroks drama og den franske klassicisme dominerer med rette billedet af århundredets kultur- og litteraturhistorie. Men en række prosagenrer er også endog meget udbredte og læste i perioden, og *Carsten Sestoft* undersøger de franske romaners institutionelle, kulturelle, sociale og ikke mindst æstetikteoretiske status i det 'store århundrede'. Han viser, at 1600-tallets franske romaner udgør et vigtigt element i historien om tilblivelsen af en moderne romanæstetik, men hans bidrag udmærker sig især ved at være en overordentligt grundig kortlægning af århundredets historisk-institutionelle diskussioner om romangenren. I Carsten Sestofts analyser er det

i 1600-tallets Frankrig, vi finder det afgørende skift i opfattelsen af romanen; genren bliver gradvist i løbet af århundredet forstået og legitimeret som selvstændig genre, parallelt med at kategorierne litteratur og fiktion efterhånden antager den betydning, vi senere knytter til dem.

Carsten Meiners artikel tager også afsæt 1600-tallets Frankrig, og den er interessant ikke blot ved sit stof, men nok så meget ved sit greb. Han viser med et elegant motiv- og topikhistorisk perspektiv, hvordan kareten i 16- og 1700-tallets romaner bliver en *ressource*, der slet og ret bidrager til en ændret forståelse af kærlighedens idé. Gennem analyser af udvalgte passager i Furetières *Le Roman bourgeois* (1666), Defoes *Moll Flanders* (1722), Diderots *La Religieuse* (1760) og Goethes *Werther* (1774) demonstrerer han, hvordan karetscenerne som litterære topoi bliver medkonstituerende for i første omgang tilfældigheden som metafysisk princip og i direkte forlængelse heraf en ny opfattelse af kærligheden i perioden. Carsten Meiners argumenterer dermed for, at romanerne i 16- og 1700-tallet udgør en vigtig erkendelseskraft i kulturhistorien.

Tue Andersen Nexø tager ligesom Anne Fastrup fat om et af de værker, der altid har stået centralt i litteratur- og romanhistoriens oprindelsesmyter, Daniel Defoes *Robinson Crusoe*, som vi plejer at omtale den, skønt den egentlige eller formentlige titel er temmelig meget længere. Tue Andersen Nexøs vigtigste ærinde er at gå i rette med den anakronisme, der har præget læsningen og forståelsen af Defoes værk. Han argumenterer for og demonstrerer, at værket bør genindsættes og forstås i sin samtids diskursive landskab, dvs. de litterære institutioners og den trykte offentligheds kulturelle og sociale sfærer i de første årtier af 1700-tallet. På den baggrund kan man kun vanskeligt fastholde forståelsen af værket som en realistisk jeg-fiktion, en tidlig udviklingsroman. *Robinson Crusoe* viser sig at være hverken »roman« eller »fiktion« i den moderne betydning af ordene; de betydninger er først så småt ved at opstå i perioden, dvs. i 1700-tallets første halvdel.

Både Carsten Sestoft og Tue Andersen Nexø peger på diskussioner og miljøer i hhv. Frankrig og England i 1600-tallet og det tidlige 1700-tal, hvor den moderne roman langsomt er ved at blive sat på begreb. Den udvikling kan siges at fortsætte i 1740'erne og -50'erne; her begynder de værker vi kalder romaner, for alvor at nærme sig en æstetik og poetik omtrent svarende til de forestillinger, der stadig er dominerende i dag. Samuel Richardsons tre store brevromaner oplever en enorm popularitet i samtiden og en virkningshistorie langt ind i det 19. århundrede, som næsten ikke kan overvurderes.

Richardson er altid blevet opfattet som en af de vigtigste forfattere i udviklingen af en moderne romanæstetik, og med rette, men netop der-

for er det også nødvendigt at fastholde et samtidshistorisk blik på hans brevromaner som supplement til det retrospektive blik, hvilket *Martin Hultén* gør det i sit bidrag. Vi bør med andre ord både beundre Richardsons fortælletekniske mesterskab i skildringen af karaktererne og huske på værkernes fremmedhed som problematiske og spændingsfyldte religiøst-opbyggelige traktater.

Med dette temanummers sidste bidrag, *Mads Nygaard Folkmanns* »Umulige fiktioner«, slutter vi i det 19. århundrede, romanernes store århundrede. Men vi slutter med et lidt uvant blik på århundredet, idet vi ikke dvæler ved de franske, russiske, engelske og skandinaviske realisternes velkendte fortjenester, men derimod retter fokus mod de tyske og svenske romantikeres forståelse af romangenren og romanbegrebet.

Hvis man hos Richardson og en række andre prominente 1700-tals forfattere kan iagttage udviklingen af en række af de karakteristiske træk, vi forbinder med den moderne, realistiske roman, så er mange af romantikernes romaneksperimenter til gengæld fuldt så fremmede for en nutidig, læg læser som nogen antik eller middelalderlig roman. Mads Nygaard Folkmann viser, at romanformen hos fremtrædende romantikere nærmest bliver identisk med romantisk æstetik og poetik, lidt på samme måde som Adorno senere tager essayformen til sig og mere eller mindre gør den synonym med kritisk teori.

I en præsentation og analyse af C.J.L. Almqvists *Drottningens juvelsmykke* fra 1834 viser Mads Nygaard Folkmann, hvordan denne roman er både karakteristisk og eksemplarisk som et forsøg på at realisere ambitionen om den romantiske universalpoesi. Almqvists avantgardistiske værk er som så mange andre romantiske eksperimenter i sig selv en refleksion over romanformens og kunstens muligheder og begrænsninger, og den udgør dermed et vigtigt bidrag til 1800-tallets æstetikteoretiske refleksioner og et vigtigt element i de forestillinger, vi gør os om romanerne dengang og i dag.

Som en afrunding af temaet optrykker vi et interessant interview med en af de romanteoretikere og -historikere, der i de senere år har øvet stor indflydelse på romandiskussionen i Danmark såvel som i resten af verden: Michail Bachtin. I et interview fra midten af halvfjerdserne, og med udgangspunkt i en polsk oversættelse af hans værk om Dostojevski, formulerer Bachtin usædvanligt klart en række af de hovedpointer, som senere har cirkuleret i den litteraturvidenskabelige debat. Bachtins hovedbegreb polyfoni udlægges således klart, ligesom Bachtins forståelse af litteraturhistoriens udvikling, ligesom hans elskede romans forhold til bl.a. teatret og filmen også berøres. Det til norsk oversatte interview trykkes for første gang i Norden i *K&K*.

Anmeldelsessektionen indeholder en anmeldelse af Thomas Pavels *La Pensée du roman* fra 2003. Det er forholdsvis sjældent, at en enkelt forfatter binder an med så stort et materiale som hele romangenrens historie fra antikken til i dag, og værket fortjener opmærksomhed alene af den grund, men Pavels bog er også et interessant bud på romanens væsen eller karakter, og hans tanker supplerer i væsentligt omfang flere af artiklerne i dette temanummer. Desuden anmeldes Jørgen Bruhns bog om Mikhail Bachtins indflydelsesrige bidrag til romanens historie og teori: *Romanens tænker. M.M. Bachtins romanteorier* (2005). Jørgens Bruhns bog kan bl.a. læses som en guide til Bachtins romanteorier og en saglig udredning af de mange begreber, der knytter sig til teorierne og ofte er blevet forvekslet i de akademiske miljøers hastige og forhastede henvisninger. Endelig anmelder Rigmor Kappel Schmidt en stor studie om Cervantes' stilling i den romanteoretiske og -historiske forskning. Sofie Kluges bog *Don Quixote og romangenren* undersøger *Don Quixotes* rigt omvekslende og romanteoretisk helt centrale receptionshistorie, og hun diskuterer – som en logisk afslutning på dette temanummer om romanens oprindelser – et centralt bud på en litterær prøvesten, som velsagtens alle romanforskere på et eller andet tidspunkt må tage bestik af.

Jørgen Bruhn & Martin Hultén